ڕۆڵ و کاریگەریی یاساگەرایی لە تەندروستی سایکۆلۆژیایی کۆمەڵگەدا

ئێستا تەندروستی سایکۆلۆژی کۆمەڵگە، ڕۆڵی سەرەکی لە گەشەسەندن و تۆکمەیی ئابووری و کۆمەڵایەتیدا دەگێڕێت و ئەمەش لەبەرئەوەیە کە ژێرخانی گەشەسەندن، مرۆڤگەلێکی پەروەردەکراو و دروستی وان کە بتوانن لە پاڵ یەکدیدا لە پێناو بەرەو پێش بردنی ئامانجەکانی کۆمەڵگەدا چالاکی بنوێنن، ئەوەی کە هەموو چینەکانی کۆمەڵگە بتوانن یەکدی بخوێننەوە بەرامبەر بەیەکدی لێبوردنیان هەبێت، لەگەڵ یەکدیدا خۆش ڕەفتاربن، یارمەتی یەکتر بدەن، بەرامبەر بەیەکدی گەشبین بن و تاد...، پەیوەستە بە ڕێژەی تەندروستی سایکۆلۆژی کۆمەڵگە، لە بەهێزکردنی تەندروستی سایکۆلۆژیدا کۆمەڵە فاکتەرێکی جۆراوجۆر ڕۆڵیان هەیە، یەکێک لەوانە کە ڕەهەندێکی گشتی هەیە یاساگەرایی و یاساخوازی، بە لەبەرچاوگرتنی ڕۆڵی یاساگەرایی لە پەرەپێدانی ئاستی تەندروستی سایکۆلۆژی کۆمەڵگە. لەم وتارەدا کار لەسەر ئەوە کراوە کە چەمکی دروستی سایکۆلۆژی و چەمکی یاساگەرایی ڕوون بکرێتەوەو باشتر ئاوڕ لە ڕوونکردنەوەی ڕۆڵ و کاریگەری یاساگەرایی لە بەهێزکردن و پەرەپێدانی ئاستی تەندروستی سایکۆلۆژی کۆمەڵگە لە ڕەهەندە جۆراوجۆرەکاندا بدرێتەوە.

چەمک و پێناسەی تەندروستی سایکۆلۆژی

تەندروستی سایکۆلۆژی؛ زانستێکە بۆ باشتر ژیان و خۆش گوزەرانی کۆمەڵایەتی کە هەموو لایەنەکانی ژیان لە ژینگەیماڵەوە تا قوتابخانە و زانکۆ و شوێنی کارو

د. ئیرەج سوڵتانی
لە فارسییەوە: جەماڵ محەمەد هەڵەبجەیی
(هەڵەبجە)

هاوشێوەکانی دەگرێتەوە. ئەوەی کە لە تەندروستی سایکۆلۆژیا بەر لە هەموو شتێک بەرچاوە «ڕێزنانە لە کەسایەتی و ئابڕووی مرۆڤ» و تا ئەو ساتەی کە ئابڕوو و ڕێزی تاک نەپارێزرێت سلامەتیی هزرو هاوسەنگی سایکۆلۆژی و چاک بوونی پێوەندی مرۆڤایەتی واتا و چەمکێکی نابێت، لەسەر ئەم بنەمایە تەندروستی سایکۆلۆژی بە هونەر یاخود زانستێک دادەنرێت کە یارمەتی تاکەکان دەدات بە دۆزینەوەی چەند شێوەیەکی ڕاست و دروستی سایکۆلۆژی و عاتیفی، لەگەڵ ژینگەی خۆیدا سازگاری بەدەست بێنێت و بۆ چارەسەر کردنی کێشەکان لە ڕێگەی شیاوەکانەوە هەنگاو هەڵگرێت.

تەندروستی سایکۆلۆژی واتە بەرگری کردن لە بەرامبەر سەرهەڵدانی پەرێشانییە سایکۆلۆژییەکان و تێکچوونی هەڵسوکەوتی تاکەکان و سلامەت سازیی ژینگەو کەشی ڕەوانی کۆمەڵگە ژێرخانی تەندروستی سایکۆلۆژی کۆمەڵگە، بوونی کەسایەتی گەلی ساغە لە کۆمەڵگەدا، واتە هەر چەندێک تاکەکانی هەر کۆمەڵگەیەک لە کەسایەتییەکی ساغتر بەهرەمەندبن ڕێژەی تەندروستی سایکۆلۆژی ئەو کۆمەڵگەیە بەرزترە، بەپێی ئەم بنەمایە، تایبەتمەندییەکانی کەسایەتیی ساغ لە ڕوانگەی ئالپۆرت-ەوە دەخەینە ڕوو تا بەو پێیە بە هەنگاو هەڵگرتن بۆ چنگ خستنی ئەو تایبەتمەندییانە بۆ بەرزکردنەوەی تەندروستی سایکۆلۆژی کۆمەڵگە یارمەتییەکی کاریگەر پێشکەش بکەین.

١- تاکی بەهرەمەند لە تایبەتمەندی و سایکۆلۆژی ساغ ئاشنایە بەو ئەندێشە جۆراو جۆرانەی کە لەلایەن کەسە جۆراوجۆرەکانەوە دەخرێنە ڕوو، پێوەندیی خۆی لەگەڵ خەڵکیدا دەپارێزێ و لەپێوەندیی خۆی بەکەسانی دیکەشەوە هەست بە دڵنیایی دەکات.

٢- دەتوانێ عیشق و خۆشەویستی و دۆستایەتی بەرامبەر بەدایک و باوک و زاڕۆیان و هاوسەر و دۆستانی نزیکی خۆی بنوێنێ.

٣- کەسایەتیی ساغ توانای دەرک و بەرگەگرتنی ئازارو سۆز و ترس و ئەو جۆرە تێکشکانە جیاوازانەی هەیە کە لەتایبەتمەندێتی ژیانی مرۆڤن.

٤- هەوڵی چاکسازیی کەموکوڕییەکانی خۆی دەدات و تەسلیمی خاڵە لاوازەکانی خۆی نابێت.

٥- هەستەکانی خۆی ناچەپێنێت، بەڵکو لە ڕێڕەوێکی لەبارتردا ڕێنماییان دەکات.

٦- واقیعەکانی ژیان ناشێوێنێت و واقیع بینانە دەڕوانێتە جیهانی دەوروبەری.

٧- تەسلیمی ناکامییەکان نابێت.

٨- دەگاتە ئاستێکی بەرزی خۆناسین و بینایییەکی وای هەیە کە بەپێی پێویست خۆی بناسێ و جیاوازیی نێوان ئەوەی کە بەڕاستی هەیەو ئەوەشی کە مەیلی لێ هەیە دەناسێت.

چەمکی یاساگەرایی

یاسا خوازی و یاساگەرایی لە کۆمەڵگەدا بە واتای قەبووڵکردنی لۆژیکی یاسایە، بەو واتایەی کە هەر چالاکییەک بتوانێت بەشێوازێکی یاسایی ئەنجام بدرێت، ئەم پرۆسەیە بەواتای دۆگمابوونی یاسا نییە بەڵکو پێداویستی ئەوەیە کە لەهەر قۆناغێکی گەشەو بزاوتی کۆمەڵگەدا بەشێوەیەکی گونجاو لەگەڵ ئەو بزاوتنەدا، یاساییانەو یاساخواز بین و ڕەفتارمان ڕەنگدەرەوەی تەواوی ئەو بێت. بەشێوەیەکی گشتی لە چەمکی یاسا گەراییدا ئەم ڕەگەزانە هەیە: ١- ڕێوڕەسم؛ ئەخلاق خوازی ٢- نەزم خوازی؛ ٣- تێڕوانینی پتەوی؛ ٤- بەڵگە هێنانەوە؛ ٥- دامەزراوی وجێگربوون؛ ٦- ئامانج خوازی؛ ٧- واقیعی بوون.

ڕۆڵ و کاریگەریی یاسا خوازی لەتەندروستیی سایکۆلۆژیی کۆمەڵگەدا

تەندروستیی سایکۆلۆژی لەکۆمەڵگەدا ڕشتەیەکە لە ڕشتەکان، بەو واتایەی خاوەنی چەندین ڕەهەندی جیاوازە کە زانست و پێکهاتە جۆراوجۆرەکان لە پەرەپێدان یان کەوتنیدا ڕۆڵیان هەیە، لە ڕۆڵی یاساگەرایی لە بەهێزکردن و گەشەپێدانی تەندروستیی سایکۆلۆژیدا دەتوانین ئەم ڕەهەندانەی خوارەوە دەسنیشان بکەین.

١- مشتومال کردنی سۆزو دۆستایەتییەکان بە ڕەچاوکردنی یاسا

یەکێک لەو فاکتەرانەی کە دەبێتە هۆی واتادار بوونی عاتیفەو هەستەکان و وایان لێدەکا پێویست بن، بوونی یاساو ئەخلاقی کۆمەڵایەتییە کە دەبێتە هۆی کارکردن و ڕێزی هەموو ئەندامانی کۆمەڵگە کاتێک کە هەموو ئەندامانی کۆمەڵگەیەک ڕێز لەیاسا دانراوەکان دەگرن و پراکتیزەیان دەکەن ئەم کارە دەبێتە هۆی ئەوەی کە دۆستایەتی و خۆشەویستی زیاتر ببێت و ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە جەماوەر لە زەمینەیەکی هاوبەشدا جووڵاونەتەوە.

بەشێوەیەکی گشتی یاساگەرایی لەم ڕەهەندانەی خوارەوەدا دەبێتە هۆی مشت و ماڵ کردنی عاتیفە و دۆستایەتییەکان لە کۆمەڵگەداو دواجار یارمەتیی

گەشەسەندنی تەندروستیی سایکۆلۆژی دەدات:

* هاوکاری و یارمەتیدانی یەکتری ئەندامانی کۆمەڵگە بەهێز دەبێت.
* بە بایەخ پێدانی هەموان بە یاسا، چاوپۆشیی تاکەکانی کۆمەڵگە بەرامبەر بە یەکدی بەهێز دەبێت.
* ناهەماهەنگییەکانی کۆمەڵگە لە ڕەهەندی یاساگەراییەوە بە نزمترین ئاست دەگات.
* تێڕوانینی گشتی بەرامبەر بە یاسا بەهێز دەبێت.

٢- تێرکردنی نیازی ڕێکوپێک دۆستی

ڕێکوپێک خوازی یەکێکە لە پێداویستییە دەروونییەکانی مرۆڤ، هەموو کەس ئارەزوویەتی کە خۆی ڕێکوپێک بێت و ژینگەی دەوروبەریشی ڕێکوپێک بکات، لە ڕێگەی یاساگەراییەوە، ڕێکوپێکی لە تاکەکانی کۆمەڵگەدا دەچێنرێت و لەم ڕێگەوە زەمینەی سوود وەرگرتنی بەجێ لەکات، ئیمکانیات، بەڕێوەبردنی شێوە نامەکان، شێواز و یاسایی بوون پێک دێت، بەشێوەیەکی گشتی ڕێکوپێک خوازی لەم ڕێگانەی خوارەوەدا یارمەتیی پەرەپێدانی ئاستی دروستی سایکۆلۆژی کۆمەڵگە دەدات:

* لە سایەی ڕێکوپێکیدا بەرژەوەندییەکانی تاک و کۆ پێکەوە گرێ دەدرێن.
* ڕێکوپێکی زەمینە خۆشکەری سوود وەرگرتنی بەجێ لە بەهرەکانی کۆمەڵایەتییە.
* ڕێکوپێکی خوازی پاش ماوەیەک دەگۆردرێت بۆ خۆڕێکوپێکی.
* فەرهەنگی بەرنامەڕێژی لەکۆمەڵگەدا بەهێز دەبێت.
* تاکەکانی کۆمەڵگە بەرامبەر بە کات و زەمەن هەستیار دەبن.
* تاکەکانی کۆمەڵگە بۆ کاروبارەکانی خود ئەولەوییات بە خەرج دەدەن.

٣- بەرقەرارکردنی هاوسەنگیی بەجێ لەنێوان هەست و لۆژیکدا

لەسایەی یاساگەراییدا، عاتیفەو هەستی تاکەکانی کۆمەڵگە پاڵفتە دەکرێن و سوودبەخش دەبن، بەشێوەیەکی ئاسایی کاروبڕیاردان لەڕووی عاتیفەوە ئاکامێکی باشی بۆ تاک و کۆمەڵگە نابێت، بەڵکو پێکەوە گرێدانی لۆژیک و عاتیفە کارسازو سوودبەخش دەبێت، یاسا خوازی دەبێتە هۆی ئەوەی کە تاکەکان بتوانن هاوسەنگییەکی بەجێ لەنێوان لۆژیک و عاتیفەدا بخوڵقێنن و هەوڵبدەن لە گوفتار، ڕەفتار، بڕیاردان و قەزاوەت کردندا کەمتر لەسەر عاتیفەو هەستەکان پێ داگرن و جێگەیەکیش بۆ بەڵگەو لۆژیک لەپێش چاو دەگرن، بەشێوەیەکی ئاسایی بڕیاردان لە کەشێکی عاتفیی زۆر توندو بێ لۆژیکدا، زۆر نامێنێتەوە و تەندروستیی سایکۆلۆژیی کۆمەڵگەش پاش ماوەیەک دەڕووشێت و کێشە بۆ دەزگاو تاک دەخوڵقێنێ، بەشێوەیەکی گشتی یاسا خوازی لەم سۆنگانەی خوارەوەدا دەبێتە هۆی بەدەسهێنانی هاوسەنگیی نێوان هەست و لۆژیک و یارمەتیی پەرەپێدانی ئاستی تەندروستی سایکۆلۆژی کۆمەڵگە دەدات:

* بەهۆی یاساگەرایی، تاکەکان لەکاتی خۆشحاڵی و تووڕە بووندا خۆیان لە قەزاوەت و بڕیاردان دەپارێزن.
* لە کاتەکانی هەڵچوون و سەرکەشیدا بەپێوەرەکانی یاساو لۆژیک دەجووڵێنەوە.
* هەق بێژی ناکەنە قوربانیی بەستەم لێکراو نوێنیی تاکەکان.
* هەمیشە خەستێتی هەستەکان بە لۆژیک شل دەکەنەوە.
* هەست و عاتیفەکان بەیاساو ڕێساکان دەپاڵێون.

٤- تۆکمە کردنی یەکێتی نەتەوەیی

بەهەر ئەندازەیەک تاکەکانی کۆمەڵگە خاوەنی خاڵی هاوبەشی دەوڵەمەندترو زیاتر بن پلەی تەندروستی سایکۆلۆژییان بەرزتر دەبێتەوە، لەم سۆنگەوە فەرهەنگی ئایینی و نەتەوەیی کە جەخت لەسەر یاسا خوازی دەکەن پێکەوە دەتوانن کۆمەڵگە لەسەر ڕێگایەکی ڕاست و بەمەبەستێکی ڕۆشنەوە بخەنە ڕێ، بە بەردەوامبوون و قووڵبونەوە لەم ئەندێشەو هەست و بیروباوەڕە ڕاستە دەتوانرێت لەجیهانی پڕ لە هەڵدێری ئەمڕۆدا بگەینە ئامانجە نەتەوەییەکان، یاساگەرایی یەکێکە لەو پێکهاتانەی کە بەباشی دەتوانێت لە بەهێزکردنی یەکێتیی نەتەوەییدا ڕۆڵ بگێڕێت، بەشێوەیەکی گشتی یاساگەرایی لەم ڕەهەندانەی خوارەوەدا لە بەهێزکردنی یەکێتیی نەتەوەییدا ڕۆڵی هەیە و بەرزێتی دەبەخشێتە دروستی سایکۆلۆژی کۆمەڵگە:

* بوونی دیدێکی گشتییانە بۆ ڕەچاوکردنی یاسا؛
* بوونی دیدی یارمەتیدانی یەکدی لە فەزای یاسا گەراییدا؛
* بوونی حەساسیەتی گشتی لە بەکارهێنانی شیاوی یاساو ڕێساکاندا؛
* بوونی ڕۆحیەتی بەشداریکردن لە بڕیار سازی کۆمەڵگەدا؛
* هێنانەکایەی بەشداریکردنی نەتەوەیی لە ڕیفۆرم و

چاكسازیی یاساكاندا؛

* بوونی تێڕوانینی سنیرتیكی-یانە بۆ دەستووری بنەڕەتیی وڵات.

٥- فێركاری یاساناسی

بەشێوەیەكی ئاسایی ئاشنابوونی جەماوەر بە یاساكانی ڕۆڵێكی گەورەی هەیە لە تەندروستیی سایكۆلۆژیی كۆمەڵگەدا، بەڵام فێركاری یاساو ڕێو شوێنەكانی كۆمەڵگە بەشێوەیەكی كلاسیكی و ڕەسمییانە كاریگەریی ئەوتۆی نییە، بەم پێیە یەكێك لەو شێوازانەی كە جەماوەری كۆمەڵگەیەك دەتوانن لە یاساكان ئاگادار بن بۆ بەهێزكردنی دروستی سایكۆلۆژیی خۆیان و كۆمەڵگە لێیان بەهرەمەندبن، بەكار بردنی ئەو یاسایانەیە. یاساگەرایی و بەكارهێنانی یاسا تەنانەت بەشێوەیەكی ناتەواویش بێت دەبێتە مایەی كاركردنی تاكەكان بەیاساو ڕێساكان و لەم ڕێگەوە خوو بە یاساكانەوە دەگرن، سەروەریی یاسا خۆی لەخۆیدا فێركردنی یاسایی بەشێوەیەكی پراكتیكی بە دوادا دێت، بەشێوەیەكی گشتی فێركاری یاساناسی لەم ڕەهەندانەی خوارەوەدا زەمینەی بەهێزكردنی دروستی سایكۆلۆژیی كۆمەڵگە دەسازێنێت:

* تاكەكان بە ڕۆح و فەلسەفەی یاسا ئاشنا دەبن.

* میسداقییەتی بەكارهێنانی یاسا بۆ جەماوەر ڕوون دەبێتەوە.

* تاكەكان بە ئاڵوگۆڕكردنی ئەزموون لە بواری یاساگەراییدا یەكدی تەواو دەكەن.

* خاڵە بەهێزو لاوازەكانی یاسا دەردەكەون.

* سنووری ئەركی هاوڵاتیی تاكەكان دیاری دەكرێت.

* گەرموگوڕی و گەشەسەندنی باس و لێتوێژینەوە لەمەڕ یاساو باڵا دەستیی یاسا بەسەر كۆمەڵگەدا زاڵ دەبێت.

* شیمانەی سوود وەرگرتنی یەكسان لە یاسا بۆ هەمووان پێك دێت.

٦- پراكتیزە كردنی دادپەروەری لە كۆمەڵگەدا

یەكێكی دیكە لەو پێكهاتانەی كە ڕۆڵی ژێرخانی و بەرجەستەیی هەیە لەتەندروستیی سایكۆلۆژی هەر كۆمەڵگەیەكدا دادپەروەرییە لە زەمینە جۆراو جۆرەكاندا، لەو میكانیزمانەی كە بەهۆیەوە دەتوانرێت دادپەروەری لە كۆمەڵگەدا قووڵ بكرێتەوەو بەربڵاو بكرێ زاڵ كردنی یاسایە، هەركاتێك كە تاكەكانی كۆمەڵگەیەك بەكردەوە هەستیان كرد كە لەڕێگەی یاساوە ماف دەدرێتە خاوەن ماف، گومان و ئیرەیی بەرامبەر بەیەكدی، دوژمنایەتی، ناكۆكیی خراپ، دژایەتی، دوژمنایەتی و تاد... لەكۆمەڵگەدا جێگەی خۆیان دەدەنە دۆستایەتی، برایەتی، هاوكاری، مرۆڤدۆستی... كە ئەم چۆنایەتییانەش لە ژیانی كۆمەڵایەتیدا دەبێتە هۆی بەرزو بەهێزكردنی ئاستی دروستی سایكۆلۆژی كۆمەڵگە، بەشێوەیەكی گشتیی یاساخوازی لەم ڕەهەندانەی خوارەوەدا یارمەتیی دادپەروەری دەدات و لەسەر بەرز ڕاگرتنی ئاستی تەندروستیی سایكۆلۆژیی كۆمەڵگە كاریگەرە:

* بە یاسا گەرایی خۆشگوزەرانی و ئاسایشی خەڵكی دابین دەبێت و لەم حاڵەتەدا دادپەروەری پراكتیزە دەبێت.

* بە یاسا گەرایی دروشمی یەكسانی هەموان لە بەرامبەر یاسادا دێتە ئەنجام، ئەمەش لە پەرەپێدانی دروستی سایكۆلۆژیدا ڕۆڵێكی دیارو گرنگی هەیە.

* بە یاساگەرایی ماف دەدرێتەوە خاوەن ماف و ڕاستێتیی ئەو دروشمەی كە كەمترین ڕێژەی ڕێكوپێكی باشترە لە ناڕێكوپێكی دەردەكەوێت.

* بە یاساگەرایی ئاسایشی تاكەكان دابین دەكرێت.

* بەیاساگەرایی هاوسەنگی نێوان سزاو یاسا شكێنی بەرقەرار دەبێت و لە ئاكامدا تاكی یاساشكێن بە سزاكەی قایل دەبێت.

پوختە و ئاكام

بەرز كردنەوەی ئاستی تەندروستی سایكۆلۆژی كۆمەڵگە دەبێتە هۆی ئەوەی كە كۆمەڵگە خێراترو باشتر شوێن ئامانجەكانی گەشەسەندنی ئابووری و كۆمەڵایەتیی خۆی بكەوێت و بەرگری بكا لەو زیانە فەرهەنگی و ئابووری و كۆمەڵایەتی و سیاسییانەی كە لەوەوە پەیدا دەبن، لەو ڕوانگەیەوە كە مرۆڤەكان ژێرخانی گەشە سەندنن دەبێت جەستەو هزرو سایكۆلۆژییان بەشێوەیەكی ساغ و سەلامەت بخرێتە خزمەتی ئامانجەكانی كۆمەڵگەو كاتێكیش ئەم كارە دێتەدی كە تاكەكان لە سەلامەتی هزری و دروستی سایكۆلۆژی شیاو بەهرەمەندبن، بۆ بەرزكردنەوەی گەشەسەندنی ئاستی تەندروستیی سایكۆلۆژی، چەندین میكانیزمی بەرفراوان هەن كە یەكێك لەوانە پەرەپێدانی یاساگەراییە كە دەتوانرێت بەبێ سەرمایەیەكی زۆر و بەشێوەی خۆڕسك لەو ڕەهەندانەی كەلەم بابەتەدا باس كران پێداویستییەكانی ئاستی تەندروستیی سایكۆلۆژی كۆمەڵگە دابین بكەن..

سەرچاوە:

إطلاعات سیاسی اقتصادی، ژ ١٥٣- ١٥٤